

Krstan DUBRAVAC

ISKUSTVO SA ŠKOLSKOM VJERONAUKOM I KAKO PRAVOSLAVNI VJERONAUČNI PRIRUČNICI PRIKAZUJU “DRUGE” UČENICIMA PLURALNE SREDINE*

Sažetak

Konfesionalni vjeronauk uveden je u program osnovnih škola Republike Srpske 1992. god. Izvjesni otpor pojavio se kod prosvjetnih djelatnika koji su areligiozni te kod dijela stanovništva koje nakon službene ateizacije nije puno držalo do vjerskih obreda i uvjerenja. Cilj vjerskog odgoja u školskom sustavu je “prvenstveno da se kod djece, omladine i odraslih razvije ljubav prema Bogu, da se u njima obrazuje istinski ljudski lik i obraz i izazove spremnost za aktivan hrišćanski život”, kako je formulirano u Odluci Sveto Sinoda Srpske pravoslavne crkve. Autor donosi statistički pregled odgovora iz anketa obavljenih od 1989. do 2003. o odnosu stanovništva prema religiji, te iz anketa o uvođenju vjeronauka u školu od 1993. do 2003. Iz oba pregleda razvidno je da zanimanje za religiju raste te da učenici rado prihvataju vjeronauk u školi. “Vjeroučitelji svojim radom i povjerenjem kod učenika suzbijaju negativne pojave, alkoholizam i drogu. Činjenica je da ovih poroka ima i sada ali, koliko bi ih bilo da nema vjeronauka u školama”. Vjeroučitelji su uglavnom svećenici, uz mali broj teološki obrazovanih laika. Autor smatra da su “drugi” korektno predstavljeni pravoslavnim učenicima u vjeronaučnim udžbenicima i to potvrđuje izjavom predstavnika drugih religija koji su te udžbenike pregledali i nisu našli ništa uvredljivo o sebi.

Vjeronauka u osnovne škole u Republici Srpskoj uvedena je još 1990. godine ali kao fakultativan predmet koji nije bio obavezan ni za ocjenjivanje. Riječ “uvedena” moglo bi se protumačiti više kao dozvoljena jer još nije bilo zakonskog uporišta za održavanje redovne nastave pa je sve bilo na dobrovoljnoj osnovi bez decidnog programa sa jednim nas-

* Predavanje održano na kolokviju *Vjerske zajednice i školski sustav u BiH* na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji 22. studenoga 2003. Sažetke na hrvatskom i engleskom priredio dr. Mato Zovkić. - *Napomena urednika.*

tavnim časom sedmično. Ovo je bila jedna vrsta improvizovane nastave pošto je bilo više faktora koji su određivali takav položaj u nedostatku zakonske definisanosti.

Sa društvenim promjenama na ovom prostoru 1992. godine došlo je do jasnijeg određenja prema ovoj temi i vjeronauka je te godine dobila zakonsku podlogu i ušla kao redovan predmet u osnovne škole Republike Srpske.

Javnost je različitim komentarima dočekala ovaj događaj. Bilo je onih koji su time bili oduševljeni i sa zadovoljstvom pozdravili vraćanje vjeronauke u učionice. Ali mora se kazati da je bilo i onih koji su prema ovom događaju odnosili negativno i sa negodovanjem. Što se tiče negativnog stava, realno ga je bilo i očekivati. Od poslednjeg nastavnog časa vjeronauke do ovog sada prvog prošao je skoro poluvjekovni period u kome je prema religiji i svim segmentima vezanim za nju, postojao jedan rigidno negativan stav. Takav stav je bio i zvaničan odraz vladajućih struktura čije posledice se osjećaju još i danas. Ponegdje se javljao otpor koji se manifestovao kroz ideje i prijedloge o jednoj bezbojnoj vjeronauci smještenoj pod različite nazive; Kultura religije, Historija religija, O religijama i sl.

Negativan stav prema vjeronauci javljao se na područjima gdje je interes dijela stanovništva pomjeren i smanjen u pravcu upražnjavanja vjerskih obilježja (krštenja, vjenčanja, sahrane, slave) i to kao posledica aktivnog djelovanja na tzv. vjerskom zaboravu. Ovdje se javlja dilema da li je nepovoljna društvena klima prema religiji u ateističkom periodu doprinijela smanjenju broja vjernika i opet povoljna društvena klima u odnosu na raniji poslije promjena devedesetih godina odraz stvarnog stanja kod ljudi ili je to i u jednom i u drugom slučaju bio samo hod linijom manjeg otpora. Ispitivanja koja su vršena na prostorima Bosne i Hercegovine 1989. godine pokazala su veliki postotak onih koji nisu bili spremni dati svoj odgovor i izjasniti se po pitanju vjerske pripadnosti ali i učešća u vjerskim obredima. Negativan odnos nije događaj, on je stanje i svaka aktivnost Crkve da se pokaže živom obično je izazivalo negativne ili začuđujuće komentare. Tako Mladenović - Sakač, u knjizi *Religioznost i altruizam mladih*, str. 22 piše: "Crkva i danas na određene načine nastoji da nađe svoje mjesto u školi i da koliko je to moguće utiče na sistem vaspitanja i obrazovanja, a još više na nastavne programe." Isti autor piše da su u korist religije radili socijalistički teoretičari koji su religiju vezivali isključivo za negativne pojave u društvu ne nalazeći ni jedan pozitivan element kod nje. To je stvaralo otpor kod porodice koja je svojom dominacijom u moralnom smislu amortizovala ovakve pritiske, eliminisala ih i

na kraju ponegdje potpuno potisla. Na kraju isti autori potvrdili su svojim ispitivanjima da su religiozne osobe sigurnije i čvršće u svojim moralnim stavovima prema porocima i prema negativnostima uopšte (*isto*, str. 53).

I. Prihvaćenost vjeronauke u školi

Određeni broj teoretičara, mahom sa negativnim stavom prema vjeronauci smatra da su društvene promjene skoro jedini uzrok pozitivnih kretanja ali i praktične religioznosti kod stanovništva ovih prostora što se odnosi i na mlade pa i školski uzrast. Jedan broj njih uzima i vjeronauku kao bitan faktor koji je doprinio toj religioznoj orijentaciji. Od čega se počelo? Dakle, vjeronauka je uvedena u osnovne škole kao redovan predmet 1992. godine.

Nastavu iz Pravoslavne vjeronauke u Republici Srpskoj izvodili su vjeroučitelji koje je po saglasnosti Ministarstva prosvjete postavljala, nadležna crkvena vlast. Postavljeni cilj vjerske nastave je "Prvenstveno da se kod djece, omladine i odraslih razvije ljubav prema Bogu, da su u njima obrazuje istinski ljudski lik i obraz i izazove spremnost za aktivan hrišćanski život tj. život u Crkvi. Drugim riječima za Crkvu cilj vjeronauke nije "prvenstveno znanje (intelektualno, o Bogu nego život sa Bogom i u Bogu" (Sv. Sinod, *Cilj i zadatak vjeronauke*). Vjeronauka u školi pokazala je određene rezultate. Oni nisu tako grandiozni da bi zasjenili druge oblasti ali ni tako mali da ne zaslužuju značajnu pažnju. Pri svakom upoređivanju mora se imati na umu startna pozicija u koju ulazi ukupan potencijal sa kojim se počelo. To se odnosi na prvom mjestu na učenike, zatim vjeroučitelje, nastavno osoblje, roditelje ali i na ukupnu klimu u kojoj se radilo. Ovdje će nam dobro poslužiti istraživanje koje je vršio dr. Dragoljub Krneta iz Republičkog pedagoškog zavoda Banja Luka u periodu od 1993. do 2002. godine. "Odnos stanovnika prema religiji", bilo je pitanje, a odgovor prenosimo iz pomentog istraživanja u sledećoj tabeli:

Tabela br. 1: odnos stanovništva prema religiji

Samoeje. odnosa prema religiji	BiH	Republika Srpska							
		1993.	1995.	1996.	1998.	2000.	2001.	2002.	2003.
Godina	1989.	1993.	1995.	1996.	1998.	2000.	2001.	2002.	2003.
Vjernik	13,87	16,6	26,7	27,2	34,3	43,5	58,3	50,4	63,2
Simpati.		26,4	20,7	29,3	30,4	12,9	15,1	18,9	9,4
Ravnodu.	70,87	50,3	49,0	29,5	22,6	34,3	21,6	22,2	18,8
Ne vjerje				10,1	10,6	6,5	3,9	7,1	6,1
Protivn.	8,86	4,1	2,7	1,5	1,5	1,9	0,6	1,0	2,2
Bez odgo.	5,8	2,8	0,9	2,4	0,8	0,8	0,6	0,3	0,3

Iz ove tabele vidimo da se svake godine povećavao broj vjernika, simpatizera, a opadao broj, ravnodušnih, nevjernika i protivnika. Ovakvom razvoju događaja doprinijela je svakako i vjeronauka što su mnogi sa terena potvrdili. Bilo je slučajeva kada je samo jedan učenik iz kuće koji je pohadao vjeronauku privodio čitave porodice u krilo Crkve.

Vjeronauka u školi još uvijek je predmet različitih diskusija. I kad se sve uzme u obzir može se konstatovati da je u novije vrijeme interes javnosti za vjeronauku u Republici Srpskoj značajno porastao. Ipak mišljenja da li vjeronauka treba ostati u školama u Republici Srpskoj su pozitivna i istraživanja na tu temu pokazuju sledeće rezultate:

Tabela br. 2. Šta mislite o uvođenju vjeronauke u škole?

	1993.	1994.	2001.	2002.
-dobra ideja	41,91	46,69	52,24	50,00
-ravnodušan	44,20	42,65	35,45	43,26
-štetna ideja	10,38	8,77	7,27	6,11
-bez odgovora	3,50	1,89	4,92	0,57

I ovdje možemo sa sigurnošću ustvrditi da je samo izučavanje ovog predmeta u školi doprinijelo da rezultati budu ovakvi kakvi jesu. Godine 1997. Ministarstvo vjera u Vladi Republike Srpske izvršio je jednu anonimnu anketu među učnicima koji uče vjeronauku. Pitanja su bila sledeća: 1. Šta misliš o vjeronauci i 2. Šta misliš o vjeroučitelju. U anketi je učestvovalo oko osamdeset hiljada učenika od kojih je samo hiljadu i stotinu dalo upitne odgovore tj. odgovore koji ostavljaju dilemu ali i od njih mali broj je bio negativan. Svi drugi odgovori bili su pozitivni a pojedini su iznenadili i same vjeroučitelje. Mora se priznati da nešto veći broj odgovora (oko hiljadu i petsto bio nepovoljan po predavače - vjeroučitelje. To se uglavnom odnosilo na nekolicinu vjeroučitelja koji se nisu baš najbolje snašli u svom radu.).

2. Dijete i okolina

Na stav i odnos učenika prema vjeronauci utiču i određeni spoljni faktori. Ne može se poreći činjenica da ima i onih koji su protiv vjeronauke, jeste da broj nije veliki što pokazuju ankete ali oni su tu i njihov uticaj na učenike nije za potcjenjivanje.

A sada dolazi konstatacija činjenice zbog koje se vjeronauka i izučava u našim školama što je u dobroj mjeri ispunjavanje cilja vjeronauke a to je praktičan vjerski život naših učenika. Veliki broj njih su

već praktični vjernici koji žive vjeru, ali ne u budućnosti i nasilju već u svojoj intimnoj tišini i doživljavanju. Veliki broj njih ide u crkvu na Sv. Liturgiju, posti, ispovijeda se i pričešćuje. Naši učenici već osnivaju svoje porodice i domove i zaista su rijetki oni koji prilikom ženidbe i udaje ne dolaze u crkvu na vjenčanje. Vjeroučitelji svojim radom i povjerenjem kod učenika suzbijaju negativne pojave, alkoholizam i drogu. Činjenica je da ovih proka ima i sada ali, koliko bi tek bilo da nije i vjeronauke u školama. Direktori i nastavnici izjavljuju da se primjerice smanjilo upotreba ružnih izraza i psovki mada toga još uvijek ima.

Vršeći uvid u rad oko stotinu trideset vjeroučitelja u toku svake školske godine sa sigurnošću se može konstatovati da je postignut uspjeh i u tim mjestima već ima praktičnih vjernika u licima učenika osnovnih, i srednjih škola i studenata fakulteta. Pod uticajem tih učenika zaista značajan broj počeli su postiti, odlaziti u crkvu na molitvu i lagano postajati praktični vjernici.

Ovdje valja napomenuti da postoji snažan pritisak međunarodnih činilaca da se vjeronauka marginalizuje i izbaci iz škole. Služe se svim pa i ne baš časnim sredstvima. Predlažu se različiti surogati umjesto vjeronauke gazeći pravo djece da se upoznaju i sa religijom kojoj genetski pripadaju kako im ovo garantuje Univerzalna deklaracija o pravima čovjeka (1848. god.) član 18. stav 1. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (iz 1966) paragraf 3,23 završnog dokumenta sa sastanka Konferencije o ljudskim pravima KEBS - Kopenhagen (1990.). A sva ova dokumenta govori o pravu na konfesionalnu vjeronauku u školama.

Vjeroučitelji kao predavači Pravoslavne vjeronauke u Republici Srpskoj većinom su parohijski sveštenici mada ima i onih koji su samo vjeroučitelji. Svi predavači imaju stručnu spremu za posao koji rade a većina njih položila je i stručni ispit za vjeroučitelje. Oni su ravnopravni članovi kolektiva u školi sa svim pravima koja im po zakonu pripadaju ali i sa obavezama koje takode proističu iz zakona o osnovnoj školi. Govorimo o osnovnoj školi jer se vjeronauka u Republici Srpskoj predaje samo u osnovnoj školi. Pored Pravoslavne vjeronauke u Republici Srpskoj u nekim mjestima cijelo vrijeme od 1992. godine pa i u toku rata predavana je i katolička i grkokatolička vjeronauka. Uslovi za sve su bili isti.

3. Odnos udžbenika prema pluralnoj sredini

Učenje vjeronauke je u stvari usvajanje stavova i učenja Pravoslavne Crkve. A to učenje izražava samo pozitivan odnos prema bližnjima.

Pravoslavna Crkva u svom učenju prihvata postojanje i drugačijeg načina razmišljanja pod pretpostavkom da ti "drugi" ne ometaju i osporavaju život Crkve. Mi smatramo da je učenje o "drugima" i odnos prema njima korektan i ispravan jer je to osnovno učenje Pravoslavne Crkve.

Dakle, udžbenici Pravoslavne vjeronauke u Republici Srpskoj obrađuju odnos prema "drugima" u skladu sa učenjem Pravoslavne Crkve. Njihova koncepcija svedena je na to da su se autori trudili iznijeti samo učenja drugih bez ikakvih kvalifikacija. U ovu konstataciju ne ulazi izlaganje o destruktivnim sektama koje postoje na ovim prostorima gdje su navedeni dokazi za tvrdnju o destrukciji.

Udžbenici su prošli određenu redakciju i drugih vjerskih predstavnika i ono što se sada u njima nalazi okarakterisano je i od strane drugih kao korektan pristup "njima". Ovdje može biti upitno da li ima malo ili dosta o drugima, ali to je stvar ne samo udžbenika već na prvom mjestu programa po kome su udžbenici radeni.

Literatura

- Dr. Dragoljub KRNETA, "Vjeronauka u školi između apologetike i osporavanja", *Nastava* br. 1, RPZ, Banja Luka 2002.
- Dr. Zoran MILOŠEVIĆ, "Odnos učenika RS prema vjeroanuci", *Pravoslavna vjeronauka u RS*, Sarajevo 2001.
- Dr. Dragoljub KRNETA, *Konstrukcija i primjena skala u ispitivanju stavova*, Banja Luka 1998.
- Dr. Uroš MLAĐENović - Marija SAKAČ, *Religioznost i altruizam mladih*, Banja Luka 2000.

THE EXPERIENCE OF RELIGIOUS INSTRUCTION IN STATE SCHOOLS AND HOW ORTHODOX RELIGION MANUALS PRESENT “THE OTHERS” TO STUDENTS OF THE PLURAL ENVIRONMENT

Summary

Confessional religious instruction was admitted into Primary School curriculum of Republika Srpska in 1992. There was some resistance on the side of agnostic teachers and the part of the population which after decades of living under an officially atheistic regime did not care about religious beliefs and church going. The goal of religious education in public schools is “to develop in adolescents and young adults the love of God and educate them into truly human persons, animating them for an active Christian life” as was stated in the respective Decision of the Sacred Synod of Serbian Orthodox Church. The author brings out the results of several surveys among adult population from 1989 to 2003 about the importance of religion in their lives and of several other surveys among primary school students on religious instruction as a curriculum subject. The answers confirm a growing interest in religion both with adult population and with school age students. “Teachers of religion, through their activity and ever growing trust of the students assist their pupils in eliminating negative phenomena, especially consumption of alcohol and drugs. Of course, negative phenomena still take place, but how much more would it happen without religious instruction in the schools”. Teachers of religion are mostly priests, but there are among them also lay persons with theological education. The author believes that “the others” are presented correctly in religion school manuals to Orthodox students and he confirms it by a positive evaluation of the representatives of other religions who did not find a distorted picture of themselves in these manuals.